

arbitrariness, does not contain normative definition in norms of the Criminal Code of Ukraine, and quantitative calculation either. According to the results of the analysis of court practice it has been noted that the corresponding concept is not revealed in court practice. Criteria of differentiation of arbitrariness according to signs of socially dangerous consequence of a crime with the corresponding administrative offence have been suggested. For the purpose of legislative definition of the concept of «significant damage» of material aspect it has been offered to supplement the article 356 of the Criminal Code of Ukraine with the note according to which considerable harm, if it implies causing material damage, means such harm which in hundred and more times exceeds free minimum of the income of citizens. Definition of the concept of «significant damage to interests of the citizen, state or public interests or interests of the owner» also has to be concretized according to immaterial forms of socially dangerous consequences for ensuring legal definiteness of the law of Ukraine on criminal responsibility.

Key words: socially dangerous consequence, significant damage, public and state interest, administrative offence, estimated concept, criminal and legal qualification.

УДК 343(477)(094.4)

А. Шаркова

Необхідність законодавчого визначення понять «безпосередньо» та «щойно» при вирішенні питання про затримання особи в порядку статті 208 КПК України

На підставі аналізу положень чинного КПК України у статті розглянуто проблемні аспекти здійснення затримання уповноваженою службовою особою на підставі ст. 208 КПК України у контексті визначення та розуміння понять «безпосередньо» та «щойно» у п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України. На підставі викладеного у статті та беручи до уваги наявність складнощів у тлумаченні та розумінні понять «безпосередньо» та «щойно» при затриманні особи, підозрюваної у вчиненні злочину, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК, автор наголошує на тому, що вирішення проблеми розуміння понять «щойно» та «безпосередньо» шляхом прийняття Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ відповідних узагальнень судової практики та інформаційних листів є вимушеним та вкрай необхідним кроком. Автором обґрунтовано та зроблено висновок про необхідність подолання прогалини у визначенні вказаних термінів шляхом законодавчого закріплення їх понять.

Ключові слова: кримінальне процесуальне затримання, визначення понять «щойно» та «безпосередньо», затримання уповноваженою службовою особою.

Постановка наукової проблеми та її значення. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) є досить прогресивним та сучасним законом, який вмістив в собі як наукові розробки у сфері кримінального процесу, так і правозастосовну практику національних судів та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Як уже неодноразово зазначалося, сферою, де найбільш ймовірним є порушення прав людини, є сфера застосування кримінального процесуального примусу, зокрема, порядок кримінального процесуального затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, без ухвали слідчого судді, суду. Саме тому в КПК України 2012 р. досить детально врегульовано та кардинально реформовано інститут затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину. Однак наукові дослідження та аналіз практики застосування кримінального процесуального затримання свідчить про деякі проблемні аспекти правомірного здійснення затримання у кримінальному провадженні у контексті розуміння та визначення понять «щойно» та «безпосередньо» при здійсненні затримання уповноваженою службовою особою на підставі ст. 208 КПК України.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Кримінальне процесуальне затримання є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких О. І. Білоусов, В. В. Вапнярчук, В. М. Григор'єв, І. М. Гуткін, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, Дж. МакБрайд, В. Т. Малярєнко, І. Л. Петрухін, М. А. Погорєцький, С. М. Смоков, В. М. Трофименко, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило. Однак питанню визначення понять «безпосередньо» та «щойно» при затриманні особи, підозрюваної у вчиненні злочину, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України приділяється недостатньо уваги науковців у сфері кримінального процесу, що зумовлює необхідність комплексного аналізу інституту затримання у

контексті визначення понять «щойно» та «безпосередньо» у кримінальному процесуальному законодавстві України.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є науковий аналіз положень КПК України у частині регулювання порядку здійснення затримання уповноваженою службовою особою на підставі ст. 208 КПК України, зокрема, в частині визначення понять «щойно» та «безпосередньо». Завданням статті є обґрунтування необхідності законодавчого визначення понять «безпосередньо» та «щойно» при вирішенні питання про затримання особи в порядку статті 208 КПК України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Відповідно до ст. 208 КПК України, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. При цьому, якщо п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України не потребує додаткових пояснень, то чимало науковців вказують на те, що неправильне розуміння та тлумачення термінів «щойно» та «безпосередньо» (п. 2 ч.1 ст. 208 КПК України) при затриманні особи може спричинити виникнення складнощів у питанні визначення правомірності кримінального процесуального затримання в порядку ст. 208 КПК України до внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань, дотримання прав особи, яка фізично затримується уповноваженою особою, порядок здійснення обшуку цієї особи, а також вилучення у затриманого речей і документів, які можуть бути доказами [1]. Адже наявність установлених законом чітких підстав для затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноваженою службовою особою є обов'язковою вимогою міжнародно-правових актів та національного кримінального процесуального законодавства [2, с. 24].

Деякі вчені зазначають, що затримання безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення має місце тоді, коли часова і просторова ознаки знаходження особи щодо події і місця вчинення кримінального правопорушення дають підстави запідозрити особу в його вчиненні, а тим більше, якщо затримання здійснюється потерпілим чи очевидцем події [1; 3].

Варто погодитися із В. П. Меживим та О. В. Меживим в тому, що з положень ст. 208 КПК України незрозуміло, чи стосується словосполучення «безпосередньо після вчинення злочину» (тобто за короткий проміжок часу неподалік від місця події) лише випадків, коли на підозрюваного вказує очевидець, або ж він стосується й випадків виявлення «сукупності ознак». Якщо так, то в разі виявлення цих однак не безпосередньо, а впродовж тривалого часу та на значній відстані від місця події, підстав для затримання не буде [1].

Існує наукова думка про те, що можна стверджувати про зв'язок тлумачення цих понять більшою мірою не з конкретним періодом часу, який обчислюється годинами чи хвилинами, а з фактичними обставинами, за яких була виявлена особа. Ці обставини мають бути такими, що дозволяють зробити обґрунтоване припущення щодо прямого, без проміжних ланок та посередництва кого-, чого-небудь (безпосереднього) зв'язку між злочином та участю конкретної особи у його вчиненні. Однак, з іншого боку, системне тлумачення поняття «безпосередньо після вчинення злочину» у смисловому зв'язку з поняттям «щойно вчинила злочин» засвідчує той факт, що між вчиненням злочину певною особою та моментом, коли очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вкажуть уповноваженій службовій особі на те, що саме ця особа вчинила злочин, проходить зовсім незначний проміжок часу [2, с. 25].

Втім, провідні науковці у коментарі до ст. 38 Кримінального кодексу України зазначають, що вжитий у законі термін «безпосередньо» не слід розуміти у тому сенсі, що особа, яка вчинила злочин, може бути затримана лише на місці вчинення злочину відразу ж після його вчинення. [4, с. 118]

На нашу думку, варто погодитися із О. П. Рижаковим, який зазначає, термін «безпосередньо після вчинення злочину» означає, що особа безпосередньо після вчинення злочину не пропадала із поля зору його переслідувачів. Як приклад, науковець наводить таку ситуацію: на очах у співробітників ДАІ здійснюється дорожньо-транспортна пригода із смертельними наслідками. Злочинець їде з місця злочину. Однак він не встигає зникнути з поля зору співробітників міліції. Скільки б не тривала погоня, затримання особи за підозрою у вчиненні злочину в такій ситуації буде вважатися таким, що мало місце «безпосередньо» після вчинення злочину [5, с. 17-18].

На виникненні певних складнощів в частині затримання особи згідно положень ст. 208 КПК України і зв'язку із складністю тлумачення термінів «безпосередньо» та «щойно» наголошують також і судді. Так, А. П. Іванов зазначає, що на практиці виникають труднощі у визначенні проміжку часу, який законодавець мав на увазі, при наведенні у ст. 208 КПК терміну «безпосередньо» та

«щойно». Це призводить до неоднозначного тлумачення вказаних термінів сторонами обвинувачення та захисту в частині проміжку часу з моменту скоєння злочину, що може привести до необґрунтованого затримання особи та складання відносно неї протоколу, передбаченого ст. 207, 208 КПК з усіма подальшими наслідками. Наразі ж судді наголошують на відсутності єдиного підходу до цього визначення [6].

З метою належного з'ясування та тлумачення термінів «безпосередньо» та «щойно» у кримінальному провадженні, уявляється необхідним, перш за все звернутися до лексичного значення цих термінів. Так, Словник української мови визначає слово «щойно» як «зовсім недавно, тільки що, тільки-тільки» і зазначає, що «уживається воно для увиразнення чого-небудь; саме, якраз» [7]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає термін «безпосередньо» як такий, що «не має проміжних ланок, здійснюється без посередництва кого-, чого-небудь; прямий. Який прямо впливає з чого-небудь або зумовлює щось» [8]. Тлумачний словник російської мови дає визначення терміну «безпосередній» як «прямо следующий после кого-чего-н., без посредствующих звеньев, участников» [9, с. 350], а поняття «щойно» як такий, що мав місце «совсем недавно» [9, с. 695].

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Виходячи із наведеного, уявляється можливим погодитися із науковою думкою про те, що термін «безпосередньо» при вживанні його у контексті кримінального процесуального затримання свідчить про те, що між моментом вчинення злочину та безпосереднім затриманням пройшов короткий проміжок часу, протягом якого особа не встигла сховатися, не зникла з поля зору того, хто її переслідував. Відповідно, якщо особу затримали, наприклад, увечері того ж дня співробітники правоохоронних органів, причому ця особа знаходилася в цей момент, скажімо, вдома, то підставою для такого затримання без ухвали слідчого судді, суду вже не може бути п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України [10, с. 712]. Що стосується терміну «щойно», зазначимо, що він вказує на те, що факт вчинення злочину або відбувається в момент затримання, або відбувся зовсім недавно (тільки-тільки), але за умови збереження часових та просторових ознак, здатних вказувати на «безпосередність» затримання після вчинення злочину та «щойність» факту його вчинення.

На підставі викладеного вище та беручи до уваги наявність складнощів у тлумаченні та розумінні понять «безпосередньо» та «щойно» при затриманні особи, підозрюваної у вчиненні злочину, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК, вважаємо, що долання цієї прогалини правового регулювання шляхом прийняття Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ відповідних узагальнень судової практики та інформаційних листів є вимушеним та вкрай необхідним кроком. Втім, це не може бути визнано достатнім правовим регулюванням, оскільки йдеться про встановлення прав та обов'язків учасників кримінального провадження, а тому і порядок затримання підозрюваного та визначення достатніх підстав для затримання у порядку ст. 208 КПК України має бути детально врегульованим на рівні закону.

Джерела та література

1. Меживой В. П., Меживой О. В. Актуальні питання затримання осіб за новим КПК України / В. П. Меживой, О. В. Меживой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.corg-lguvd.lg.ua.
2. Шульга О. В. Встановлення змісту понять «безпосередньо» та «щойно» при вирішенні питання про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину / О. В. Шульга // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст]: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 24.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
5. Рыжаков А. П. Необходимый для заключения под стражу уровень подозрения в совершении преступления / А. П. Рыжаков // Советник юриста. – 2010. – № 8. – С. 15-25.
6. Иванов А. П. Новый КПК: окремі аспекти застосування у роботі слідчих суддів / А. П. Иванов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pr.lg.court.gov.ua/sud1221/komun/85076/>.
7. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/>.
8. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
9. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 57 000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 17-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1985. – 797 с.

10. Бродская Л. В., Плашевская А. А. Процессуальные проблемы задержания подозреваемого в соответствии с УПК РФ / Л. В. Бродская, А. А. Плашевская // Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки: материалы VI студенческой международной заочной научно-практической конференции. (6 декабря 2012 г.) – Новосибирск: СибАК, 2012. – С. 711.

Шаркова А. Необходимость законодательного определения понятий «непосредственно» и «только-что» при решении вопроса о задержании лица в порядке статьи 208 УПК Украины. На основании анализа положений действующего УПК Украины в статье рассмотрены проблемные аспекты осуществления задержания уполномоченным должностным лицом на основании ст. 208 УПК Украины в контексте определения и понимания понятий «непосредственно» и «только-что» в п. 2 ч. 1 ст. 208 УПК Украины. На основании изложенного в статье и учитывая наличие сложностей в толковании понятий «непосредственно» и «только-что» при задержании лица, подозреваемого в совершении преступления, на основании п. 2 ч. 1 ст. 208 УПК, автор отмечает, что решение проблемы толкования понятий «только» и «непосредственно» путем принятия Высшим специализированным судом Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел соответствующих обобщений судебной практики и информационным писем является вынужденным и крайне необходимым шагом. Автором обоснован и сделан вывод о необходимости заполнения пробелов в определении указанных терминов путем законодательного закрепления их понятий.

Ключевые слова: уголовное процессуальное задержание, определение понятий «только-что» и «непосредственно», задержание уполномоченным должностным лицом.

Sharkova A. Necessity of legislative definition of terms «immediately» and «just» when deciding whether to detain a person in accordance with Article 208 of the Criminal Procedural Code of Ukraine. Based on the analysis of the provisions of the current Criminal Procedure Code of Ukraine the article examines the problematic aspects of the implementation of apprehension by authorized official on the basis of Art. 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the context of the definition and understanding of the concepts of «immediately» and «just» in Art. 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Based on the mentioned in the article, and considering the difficulties in the interpretation of the concepts of «immediately» and «just» in the apprehension of a person suspected of committing a crime on the basis of Art. 208 of Criminal Procedure Code of Ukraine, the author notes that the problem of the interpretation of the terms «immediately» and «just» by adopting of the corresponding generalization of judicial practice is a forced and very necessary step. Author justified and argued for the need to fill the procedural gaps in the terms of these terms by the legislative consolidation of their definitions.

Key words: criminal procedural detention, the definition of terms «immediately» and «just» in criminal proceedings, the detention by the authorized official.